

teñida de afecto porque se encuentra al servicio del pensamiento de otro, y la ha valorado hasta el punto de lamentar que sea un “signo de la contemporaneidad” el que “cuando somos capaces de traducir obras muy difíciles preferimos escribir nuestras propias obras”, haciendo alarde de esa “arrogancia adulta”, acompañada de “charlatanería y banalidad”, que anima a abandonar como actitud porque ahoga la “fuerza creadora y la capacidad de invención” que precisamos incluso en la vida cotidiana. Es ésta, para ella, una tarea en cierto modo “a contracorriente”, como se ha dicho de su obra, pero también imprescindible aunque siempre difícil, porque “hay en el espíritu de una lengua algo irreductible, que no pasa al de otra” de modo que la extensión del sentido de las palabras no coincide nunca del todo e, incluso cuando éstas tienen su equivalente, las fronteras de su sentido se desplazan, exigiendo esa “recreación” que está en el corazón del pensar. En este caso, en *El gran asombro*, las dificultades se multiplican considerablemente debido a su origen —en un medio de comunicación que obliga a la brevedad y a la condensación—, a su génesis —en francés y alemán—, a su estructura —que recoge el vocabulario específico de autores de muy distinta procedencia—, y al hecho de transmitir también el pensamiento mismo de la autora en sus términos propios. Tenemos, pues, que agradecer la sensibilidad teórica y la claridad de esta traducción, fruto de la cuidadosa dedicación de su traductora.

CARMEN REVILLA GUZMÁN
 Universitat de Barcelona

Lliçons de Frankfurt. Problemes de literatura contemporània

Ingeborg Bachmann

Palma, Lleonard Muntaner, 2010 (Trad. Anna Soler Horta)

Fou per iniciativa del catedràtic de Filologia anglesa i aleshores rector de la Universitat Johann Wolfgang Goethe de Frankfurt del Main, Helmut Viebrock, que es creà, en el semestre d'hivern 1959/60, la càtedra visitant de Poètica seguint el model de la d'Oxford però amb un èmfasi més marcat en l'aspecte docent i, en els primers anys, sota el patrocini de l'editorial S. Fischer. Des d'aquell any i fins a avui, amb un parèntesi entre 1968 i 1979, han passat per les aules de la universitat que llueix el nom del príncep dels poetes gairebé vuitanta escriptors i crítics literaris de renom amb l'encàrrec de dictar una sèrie de conferències teòriques sobre un tema de la seva elecció referent a la literatura contemporània. L'estiu de 1959, la comissió responsable d'escollir el primer professor convidat, formada, entre d'altres, per Theodor W. Adorno, proposà Ingeborg Bachmann. L'escriptora tenia aleshores trenta-tres anys i era una de les poetesses més reconegudes en llengua alemanya, també com a autora de drames radiofònics. El 1953 havia rebut el prestigiós Premi del Grup 47 per la seva poesia, el mateix

1959 el guardó dels Cecs de Guerra per la peça *El bon déu de Manhattan*. Acceptant l'encàrrec, Bachmann inaugura doncs el cicle de poètica amb les lliçons sobre *Problemes de literatura contemporània* que ara tenim ocasió de llegir en la magnífica i curiosa traducció d'Anna Soler Horta.

De les sis conferències previstes inicialment, Bachmann en dictà cinc. Amb la primera, *Qüestions i pseudoqüestions*, pronunciada el 25 de novembre de 1959, l'escriptora inicia un gènere discursiu-docent sense precedent a Alemanya tot posicionant-se de part de la literatura i, justament, contra el *dictum* preestablert de la ciència literària, de l'acadèmia, i també de la crítica. No és que Bachmann repudii la teoria literària sense més, ans al contrari. El plany, més dolgut que desafiador, es fa sentir contra la faixa coercitiva dels postulats i les etiquetes buides de contingut, i en defensa del "pensament indefugible" (p. 18) perquè "el nombre d'especialistes, d'experts, es multiplica. Els pensadors resten absents" (p. 19). Bachmann parla, a més, a favor d'una literatura de compromís i conclou amb les següents paraules: "Si acceptem aquesta fórmula, «l'art és l'art» [Hermann Broch], si tolerem la burla, representativa de la totalitat; si els escriptors ho consenten i ho potencien mancant a la seriositat i dissolent d'una manera conscient la comunicació amb la societat —sempre en perill i, per aquesta raó, necessitada sempre de ser recreada—, i si la societat se sostreu a la literatura allà on es revela un esperit més seriós i incòmode que ambiciona canvis més importants, això equival a declarar-se en bancarrota" (p. 21).

La segona conferència té lloc el 9 de desembre de 1959 i duu el nom *Sobre la poesia*. Amb la major humilitat, Bachmann inicia el seu discurs amb la següent confessió: "No hi ha res que intimidi més algú que ha conreat la poesia que intentar explicar la lírica contemporània" (p. 25). Segueix una "expedició" (p. 26) per la lírica en llengua alemanya del s. XX, la poetessa fa una lectura personal, però sistemàtica, de versos de Günter Eich, Marie Luise Kaschnitz, Nelly Sachs, Hans Magnus Enzensberger, Bertolt Brecht i Paul Celan, tots ells marcats per l'experiència de la Segona Guerra Mundial, alhora que ridiculitza la manera especialment demagògica de la crítica de postguerra: "Pels crítics, amb les seves diagnosis i prognosis, tot està en crisi permanent" (p. 37), diu Bachmann. La data de la tercera lliçó, *El jo de l'escriptor*, no és coneguda. Allà l'escriptora fa una anàlisi de diversos jos de la literatura moderna. Sense pretensions d'exhaustivitat ni academicisme, Bachmann s'apropa, de nou amb una mirada personal, a l'obra de diferents autors, entre ells Louis-Ferdinand Céline, André Gide, Lev Tolstoi, Fiódor Dostoievski, Italo Svevo, Marcel Proust i Samuel Beckett, per a demostrar la següent idea: "La primera transformació que ha experimentat el jo [en el s. XX] és que ja no sojorna en la història, sinó que des de fa poc és la història la que sojorna en ell. Això vol dir el següent: mentre el jo no era posat en qüestió, mentre se'l creia capaç de narrar la seva pròpia història, la història estava garantida per ell, pel jo, i el jo quedava garantit en tant que personatge. Però d'ençà de la dissolució del jo, el jo i la història o el jo i la narració ja no recolzen sobre cap garantia. [...] I tanmateix, justament per la pèrdua de seguretat, en aquesta qüestió el jo hi ha sortit guanyant" (p. 53). La quarta conferència, *El tractament dels noms*, es dicta el 10 de febrer de 1960. Coneixedora del fet que

“no hi ha res de més misteriós que l'esplendor dels noms i el lligam que hi establim” (p. 61), Bachmann guia els oients a través d'un seguit de personatges literaris els noms dels quals romanen en les consciències dels lectors per sempre més. A banda de Lulú, Emma Bovary, don Quixot, Rastignac, Enric el Verd, entre d'altres, l'escriptora reflexiona aquí sobre la funcionalització dels noms de les figures en l'obra de Kafka, Thomas Mann, Joyce, Faulkner i Proust. Les lliçons es mouen sempre, com veiem, entre l'erudició i la fascinació, Bachmann ofereix una perspectiva general de la literatura contemporània que encara llavors cap a la seva selecció personal. No obstant això, encara avui no s'ha reconegut, a part de llur valor poeològic, la qualitat teòrico-literària —i didàctica— d'unes conferències que, certament, no necessiten interpretació: són, elles mateixes, interpretació.

La cinquena lliçó porta el títol *La literatura com a utopia* i té lloc el 24 de febrer de 1960. Bachmann escriu aquest darrer text sobrepassada per la ingent feina preparatòria, com ho reconeix en les seves lletres a l'editor Klaus Piper o a amics com Heinrich Böll i Hermann Kesten. A Kesten havia escrit Bachmann el 29 de desembre de 1959, com recull Sigrid Weigel (*Ingeborg Bachmann. Hinterlassenschaften unter Wahrung des Briefgeheimnisses*, Viena: Zsolnay, 1999, p. 197), que “mai més voldria tornar a ser catedràtic, en especial un que s'ha d'escarrassar, sense *donna di servizio*, entre els problemes domèstics i els universitaris i, a més, vol escriure. En aquesta professió és certament molt avantatjós ser un home”. A banda d'aquesta interessant observació, l'escriptora es troba incòmoda amb el to sovint distant, a voltes inquisitorial, o fins i tot pedant, dels estudiants en els seminaris i col·loquis que acompanyen les sessions magistrals. Potser és per això que Bachmann, reprenent el fil de les *Qüestions i pseudoqüestions*, posa encara més èmfasi en reivindicar la literatura com a ens viu, en la seva més íntima claredat, davant l'enlluernament dissector de la ciència literària, per exemple amb sentències com aquesta: “Quan apaguem els llums de la recerca i ens quedem a les fosques, la literatura, deixada en pau, torna a donar la llum que li és pròpia, i les seves veritables creacions desprenen una emanació viva i estimulante” (p. 87). Si en la primera lliçó l'escriptora assegurava que “tot el que es diu sobre les obres és més feble que les obres” (p. 9), el cicle es tanca amb una eloqüent cita de René Char: “A l'esfondrament de totes les proves el poeta respon amb una salva de futur” (p. 89).

Les conferències d'Ingeborg Bachmann a Frankfurt només es publicaren després de la mort de l'escriptora, que mai va concloure la feina de revisió dels textos, emparaulada amb l'editorial Piper. De fet, Bachmann només acceptà enregistrar, l'abril de 1960, quatre de les cinc lliçons per a la Ràdio Bàvara, tot menystenint la qualitat de la segona, *Sobre la poesia*, i, a finals d'estiu d'aquell mateix any, publicar fragments de la primera i la darrera conferència en tres números de la revista cultural *du*, de Zúric. Fóra imprescindible per tant, i molt especialment en la versió en llengua catalana de les lliçons de Frankfurt, un esment exacte de les fonts originals, més tenint a l'abast el volum dels escrits crítics de Bachmann editat pels reputats estudiosos de la seva obra Monika Albrecht i Dirk Götsche (Munich: Piper, 2005) i fornit d'un completíssim aparat

crític. En el volum de Leonard Muntaner solament apareix l'al·lusió a un mecanoscrit que l'autora esmenà a mà i als editors de Piper en una "nota de l'editor", a l'inici de la segona conferència. A la pàgina de crèdits, la referència corresponent es redueix al títol original en alemany i al *copyright* de 1978 de Piper —l'única errata tipogràfica d'un llibre editat amb la màxima pulcritud.

José María Valverde assenyalava en la introducció a la seva traducció castellana (Madrid: Tecnos, 1990, p. XII) que les conferències de Bachmann foren més nervioses que acadèmiques. El cas és, però, que la dificultat i la insatisfacció de l'autora amb els textos palesen més que altra cosa el llegat de la crisi del llenguatge que Bachmann recull de la mà de Wittgenstein, i també de Hofmannsthal i Karl Kraus —d'ell pren, per variar-la a la primera lliçó, la frase: "Si tinguéssim la paraula, si tinguéssim el llenguatge, no necessitaríem les armes" (p. 11). Per això trobem a faltar, en el volum que ara comentem, uns prolegòmens que introdueixin els referents filosòfics i literaris austríacs de Bachmann. Hi manca, igualment, una presentació de l'autora que vagi més enllà de l'apunt biogràfic de la solapa que, a més, vol fer dependre la comprensió de la poesia de Bachmann de la revelació de "la seva relació intensa i difícil amb Paul Celan".

Tanmateix, l'absència d'embolcall contextualitzador provoca —seguint, tal vegada, el voler de l'escriptora— el xoc frontal de l'oient-lector català de començaments del segle XXI amb algunes de les reflexions que inspiraren la literatura en la llengua de Goethe un cop alliberada del llast del nazisme. I les de Bachmann són unes reflexions que la traductora, Anna Soler Horta, sap traslladar a la nostra llengua amb coneixement i respecte. El coneixement la mena a transcriure el to de l'autora amb encert, allargant les seqüències amb infinites concrecions, entrelaçant frases parentètiques, repetint i puntualitzant, gaudint del registre oral des de l'escriptura. El seu respecte il·lustra el text bachmannià explicant les al·lusions, com ara a la "pèrdua del centre", de Hans Sedlmayr, a la p. 11, i els conceptes, com el de la "tallada arreu", també a la p. 11, o "la sang i la terra", a la p. 19. Per bé que el lector català actual encara n'agraïria d'altres, ja que, per exemple: ¿qui coneix aquí avui el polèmic dictat de Gottfried Benn a la seva conferència radiofònica *Soll die Dichtung das Leben verbessern?* (Ha de fer la vida millor, la poesia?), de novembre de 1955, sobre la necessitat de "tractar el material [literari] en fred" (p. 10) que Bachmann caricaturitza a *Qüestions i pseudoqüestions?* Encomiable és, en aquest sentit, la rigorosa tasca de verificació de les nombroses cites presents a les conferències, totes elles contrastades amb els respectius originals i també amb les traduccions més actuals i accessibles, fins i tot corregint els errors de l'autora, com és el cas, per exemple, en la nota 61 de la pàgina 86.

Cal celebrar, per tant, les *Lliçons de Frankfurt* catalanes.

LORETO VILAR

Universitat de Barcelona